

Introducció a l'arquitectura i l'urbanisme amb perspectiva de gènere

Zaida Muxí Martínez[†]
DUOT
ETSAB/UPC
Barcelona
zaida.muxi@upc.edu

Marta Serra Permanyer
THATC
ETSAV-UPC
Sant Cugat del Vallès
marta.serra-permanyer@upc.edu
u

Tania Magro Huertas
THATC
ETSAB / UPC
Barcelona
tania.magro@upc.edu

ABSTRACT

La nostra proposta d'innovació docent es basa en la introducció de la perspectiva de gènere i els feminismes als ensenyaments d'Arquitectura. Davant la manca de referents femenins a tota la carrera així com la manca d'aplicació de la perspectiva de gènere ens vàrem proposar dues vessants del treball, incorporació de la perspectiva a tallers opcionals específics a mode de prova pilot i la recopilació de textos bàsics per a la formació.

La pandèmia ens ha comportat adequar la proposta i enfocar-la especialment en l'Antologia de textos imprescindibles, bàsics, per a construir noves bastides mentals i acadèmiques donat que no es tracta d'un canvi superficial o d'imatge, sinó d'un canvi estructural.

KEYWORDS

Feminisme, gènere, docència, arquitectura, urbanisme, història, teoria.

ACM Reference format:

Zaida Muxí Martínez, Marta Serra Permanyer, Tania Magro Huertas. 2021. *Introducció a l'arquitectura i l'urbanisme amb perspectiva de gènere*. Barcelona, 2021

1 - Presentació de la problemàtica detectada

Els continguts curriculars de la formació de futurs i futures arquitectes fan evident una mancança gaire bé total de la introducció de les teories feministes i de la perspectiva de gènere, tant de manera genèrica, com a la seva implicació a l'arquitectura i l'urbanisme. Aquesta mancança es situa a diferents escales:

- 1- Falta de referències de trajectòries i exemples d'obres de professionals dones, fet que implica una absència de models per a les joves, així com una pèrdua de coneixement global.
- 2- Falta de coneixement de la perspectiva de gènere per poder aplicar-la tant a l'anàlisi

- 3- Falta d'apostes directives que impulsin i redireccionin els plans d'estudis i blocs curriculars cap a la perspectiva de gènere de forma transversal i integrada, tant als estudis de grau com als màsters habilitants.
- 4- Manca de recursos per al cos docent no format en aquest àmbit, per a que pugui formar-se i integrar aquesta perspectiva en els seus continguts propis, amb excepció dels cursos oferts des de l'ICE al PDI.

Els objectius de la nostra proposta han estat:

- Introducció de les bases teòriques, conceptuals i històriques respecte a les aportacions de les dones a l'arquitectura i a l'urbanisme.
- Introducció als conceptes dels feminismes.
- Aplicacions dels conceptes a la pràctica arquitectònica i urbana.

2- Contribució a les competències acadèmiques:

El projecte ha estat dirigit a proporcionar aptituds, coneixements i capacitats per a tot un seguit de competències establertes per les escoles d'arquitectura espanyoles, recollides en el RD 1892/2008, reglament que defineix les condicions d'accés als ensenyaments universitaris oficials d'arquitectura. L'anàlisi de competències permet comprovar l'encaix i relació directa entre l'ensenyament que oferim i les competències regulades esperades que a continuació es descriuen:

“Capacitat de comprendre la professió d'arquitecte i la seva funció social a la societat; elaboració de projectes que tinguin en compte els factors socials; saber aplicar criteris de sostenibilitat i de compromís social en les solucions arquitectòniques; capacitat d'exercir la crítica arquitectònica; coneixement adequat de la història i teories de l'arquitectura, així com de les arts, tecnologies i ciències humanes relacionades; capacitat de comprendre les

relacions entre les persones i els edificis, i entre aquests i el seu entorn; relacionar els edificis i els espais situats entre ells en funció de les necessitats i de l'escala humana; coneixement adequat dels mètodes d'estudi de les necessitats socials i de la qualitat de vida; relació entre els patrons culturals i les responsabilitats socials de l'arquitecte; sociologia, teoria, economia i història urbanes.”

2.1 Resultats previstos i impacte esperat del projecte

- Conscienciar sobre la mancança de la presència de les dones al relat historiogràfic.
- Despertar l'interès per la indagació d'on se situen les dones en el camp de l'arquitectura i l'urbanisme.
- Reconèixer i conèixer les aportacions de les arquitectes a la història de l'arquitectura i l'urbanisme.
- Incorporar la perspectiva de gènere com a eina de treball per a l'estudi i el projecte.
- Publicació de material docent (llibre).
- Presentació d'experiència a congressos.

2.2 Sistema de seguiment i valoració del resultats

- Seguiment curs per avaluació continua:
- Participació activa
- Els lliuraments pautats per a les diferents fases.

3 - Adequar la vida i la docència a una circumstància inesperada

Com no podia ser d'una altra manera les circumstàncies d'adequació de la vida pública i privada, del treball productiu i reproductiu a les implicacions i dificultats derivades de la pandèmia han modificat la forma de relacionar-nos i de treballar. No ha estat possible fer més tallers que els fets al novembre 2019 i març 2020.

Figura 1: Anuncis dels tallers fets abans del confinament

Tanmateix, la virtualitat ens ha portat un major intercanvi internacional, comprovant que el desafiament que es proposava aquest treball d'innovació docent és compartit per part de moltes escoles i universitats arreu del món. Aquest interès, i les dinàmiques globals, ens indiquen que hem de seguir pel camí que aquesta proposta d'innovació docent ha proposat. Portant als plans d'estudi les preguntes de com s'incorpora la igualtat de representació i visibilitat, com incorporem les aportacions de les dones, com introduïm els conceptes dels feminismes per repensar-nos i com tot això modifica necessàriament els continguts curriculars i els exercicis que es fan a les escoles d'arquitectura.

4- Aplicació de la perspectiva de gènere i els feminismes l'ensenyament de l'arquitectura

Durant el transcurs del temps en que vàrem desenvolupar el treball de selecció de textos per a l'*Antologia de pensaments feministes per a l'Arquitectura* hem comprovat un increment d'interès sobre la temàtica especialment en les joves generacions que s'ha vist ratificat en alguns projectes de fi d'estudis que han incorporat el tema als seus treballs, no sense dificultats.

Tanmateix, aquesta bona notícia s'ha vist contrarestatada per la manca de coneixement i obertura per a entendre aquesta perspectiva d'una part important del professorat. S'ha de fer un esforç molt gran perquè les idees fonamentals d'igualtat en què es basa el feminisme amb la premissa radical de que les dones som persones -parafraçant a la periodista Marie Shear-, esdevinguin la base de l'ensenyament.

No es tracta d'un abordament optatiu, sinó d'una transformació de les bases de la nostra societat i per tant de les posicions des de les que se'n fa l'educació.

En el transcurs d'aquest temps ha estat publicat el llibre de la Xarxa Vives: *Arquitectura. guies per a una docència universitària amb perspectiva de gènere*¹ que aporta moltes indicacions i recursos per aplicar la perspectiva de gènere, és a dir, corregir l'anòmala desaparició de les dones com a referents, però també com a portadores d'experiència específica pel rol de gènere assignat.

L'aportació específica de la nostra *Antologia* és que s'aporten textos sobre feminisme, ja que com diem al mateix llibre, per tal de construir noves bastides per a la igualtat necessitem nous punts de recolzament que no esborren tots els anteriors, sinó que els complementin i que en alguns casos permeten qüestionar certes afirmacions prèvies.

¹ GUTIERREZ-MOZO, M. Elia, GILSANZ-DIAZ, Ana, BARBERÀ-PASTOR, Carlos y PARRA-MARTÍNEZ, José 2020. *ARQUITECTURA. Guies per a una docència universitària amb perspectiva de gènere*. Xarxa Vives d'Universitats. Castelló de la Plana. <https://www.vives.org/book/guia-docencia-universitaria-amb-perspectiva-gener-arquitectura/>

Introducció a l'arquitectura i l'urbanisme amb perspectiva de gènere

La voluntat l'Antologia de pensaments feministes per a l'Arquitectura, publicació on-line i gratuïta, és posar a l'abast de moltes persones castellanoparlants textos que no han estat traduïts al castellà ni publicats a l'Estat espanyol i que són clau en la construcció del pensament i la pràctica feminista de l'arquitectura.

El llibre ha estat organitzat en 5 apartats: Concepto y marco; Historia, Urbanismo, Arquitectura, Anexo. Teníem preparat un apartat d'ensenyament però no va ser possible aconseguir els permisos de publicació.

Figura 2: portada de publicació

La selecció de textos ha estat limitada temporalment per la publicació del llibre "The Death and Life of The Great American Cities" de Jane Jacobs el 1961 i fins el 2011, inclòs, considerant que és a llavors que han ecllosionat les publicacions derivades de la 4a onada feminista, generant una àmplia bibliografia comercialment accessible.

L'objectiu de la selecció és fer accessible un coneixement desconegut per a la majoria del professorat i mostrar un ampli ventall de posicions d'acord a un dels conceptes més importants de la recerca feminista: el coneixement situat.

La recerca per dur a terme l'Antologia s'ha dividit en dos grans blocs, el primer, la selecció de textos feta per l'equip de professores de la UPC i amb la col·laboració de la Dra. Arquitecta Daniela Arias Laurino i la Magister i arquitecta Magda Melara Orellana. La segona part, coordinada per la professora Muxí, que va consistir en el contacte amb autores i editorials seleccionades. La traducció i la maquetació del llibre han estat realitzades per Mireia Simó Higuera i Mar Bartolomé Narbona, estudiants de Màster habilitant de l'ETSAB, i l'arquitecta Luciana Pellegrino, qui a més a més ha realitzat les gràfiques i collages que acompanyen el treball.

Índice General

Introducción	11
CONCEPTO Y MARCO	16
Los discursos sobre los espacios privados y domésticos Soledad Manilla	25
Los rituales estratificados: el asentamiento de los espacios Marcela Lapido	33
Educación feminista para una conciencia crítica Irell Borrás	51
La acumulación de trabajo y la dignificación de las mujeres La devaluación del trabajo femenino Silvia Ondraiz	58
El rollo en el feminismo Rosa Bruchini	71
El feminismo latinoamericano: cartografía preliminar María Luisa Ferreras	81
El género de uso de la ciudad basado en el género La jornada y la política en la teoría de Leijóvic Tina Fuster	98
El vínculo crítico entre género y ciudad Diana Melara	111
Los aprietos de las agendas conductivas a la teoría y la política feminista: desaceleración del sujeto mujeres Cecilia Cusani	119
Ecofeminismo para un mundo posible Alicia Palés	131
HISTORIA	144
Las mujeres en la arquitectura americana: Una perspectiva histórica y contemporánea Suzana Torre	173
Historia e historiografía Marina Waisman	181
Exacerando o las incertidumbres: Historiografía para la planificación Lorenz Sandbrook	189
Modernidad y diversidad: tensiones y contradicciones Márcel Dreyfus	217
La importancia de los espacios de género urbanos en el derecho público Daphne Spain	237
Escribir la Abolición de las mujeres: Michelle Perrot	253
URBANISMO	264
Mujeres y vida de las grandes ciudades Jane Jacobs	275
¿Cómo sería una ciudad más crítica? Especulaciones sobre la vivienda, el género urbano y empleo Dolores Hayden	285
Espacio, lugar y género Dorcas Mearns	291
Hábitat urbano y políticas públicas. Una perspectiva de género Ana Palés y Liliana Ramírez	301
Procesos o procesos: las mujeres y la planificación Clara Gené	313
Las infraestructuras para la vida cotidiana Ivan Sánchez de Madariaga	315
Medicalización de las mujeres y mecanismos de participación Arión Doffi	345
La gestión del tiempo y el espacio de la vida cotidiana en el momento actual Lara Tavelli	351
Ciudad prisionera. Examinamos los géneros Zaida Nino Martínez	365

<i>Avances en la ciudad</i> María Ángeles Durán.....	379
<i>La masculinitat desd'una perspectiva de gènere en Catalunya</i> Carles Miralles Guarch.....	381
<i>¿Dónde aparece la perspectiva de género en urbanismo?</i> Cristina Pardo.....	407
ARQUITECTURA	424
<i>El derecho de la mujer a un espacio propio. Manifiesto</i> Leslie Kamin Weisman.....	437
<i>Sectiones y el Star System en Arquitectura</i> Dwaine Scott Brown.....	445
<i>El proceso creativo</i> Luisella Pissani.....	452
<i>The sex of architecture (reconsideración)</i> Diana Agrest, Patricia Conway, Leslie Kamin Weisman.....	489
<i>Hito cultural y "nuevo" espacio</i> Mary McLeod.....	473
<i>Las mujeres y la construcción de la casa moderna: una mirada racial y arquitectónica (introducción)</i> Alicia T. Friedman.....	488
<i>Manual de recomendaciones para una concepción del espacio habitado desde el punto de vista del género</i> Anna Hóllé, Isabel Sopran, Rosa María Duranqui.....	509
<i>Women de la casa E.1027</i> Dwaine Colman.....	529
<i>Das Consciousness X en la Arquitectura Moderna</i> Carmen Espejel.....	535
ANEXO	548
<i>Lista de tiempo 1: Obras y sites del 7 centenario</i>	550
<i>Lista de tiempo 2: Recopilación de obras de autores feministas</i>	552
<i>Lista de tiempo 3: Obras feministas consultadas en esta publicación</i>	554
<i>Bibliografía sugerida (2011- actualidad)</i>	557

5- Conclusions

Hem començat aquest treball amb el convenciment de la importància de la incorporació de la perspectiva de gènere com a categoria analítica i metodològica per a abordar la realitat, així com de la necessitat de les teories i pràctiques feministes per a la reconsideració crítica dels entorns que habitem.

S'afegeix a aquest convenciment la necessitat de la introducció de criteris feministes i metodologies de gènere als ensenyaments de l'àmbit d'Arquitectura i continuem amb aquest compromís ferm. Les joves estudiants de les nostres universitats necessiten trobar models i referents durant els seus estudis d'altres maneres de fer i crear. És el nostre deure fer el possible per a que així sigui.